

Kritik mot polisen för det sätt som en kroppsbesiktning – urinprovstagning utomhus i ett buskage – verkställdes

Anmälan

I en anmälan till JO framförde AA klagomål mot Polismyndigheten i Stockholms län med anledning av två polismäns agerande i samband med en urinprovstagning. Hon anförde bl.a. följande. I juli 2007 var hon tillsammans med ett par vänner i Tantolunden. Efter ett tag behövde hon gå på toaletten och lämnade därför vännerna. När hon gått några meter kom en man och en kvinna fram till henne. Det var två civilklädda poliser. Kvinnan visade upp sin polisbricka och började omedelbart ställa frågor om droger m.m. Efter ett tag ombads hon att följa med för att lämna ett urinprov. På frågan om de verkligen kunde tvinga henne till detta svarade polismännen att ”ser man ut som du och går klädd som du gör finns det misstankar om narkotikabrott”. Eftersom hon inte orkade diskutera saken lämnade hon ett urinprov. Hon var tvungen att göra det på en plats ett par meter från en stig. Därefter förhöordes hon. Efter cirka en halvtimme kunde hon gå tillbaka till sina vänner. Hon kände sig kränkt, diskriminerad och orättvist behandlad. Det var inte ”speciellt roligt” att lämna urinprovet ett par meter från en stig där människor promenerar.

Utredning

Polismyndighetens handlingar med anledning av ingripandet infordrades och granskades. Av dessa framgick bl.a. följande. Den 18 juli 2007 kl. 17.50 gjorde länskriminalens ungdomssektion ett ingripande mot AA (född 1987) i Tantolunden i Stockholm. Hon misstänktes för narkotikabrott varför det beslutades om kroppsbesiktning genom urinprovstagning. Enligt protokollet genomfördes provtagningen på en avskild plats i Tantolunden av polisassistenten BB.

Ärendet remitterades därefter till polismyndigheten som anmodades att komma in med upplysningar och yttrande över vad som hade framförts i JO- anmälan och särskilt den omständigheten att AA fick lämna urinprov vid sidan av en stig i Tantolunden.

Polismyndigheten (biträdande länspolismästaren CC) kom in med remissvar inför vilket upplysningar inhämtats från chefen för länskriminalpolisen, DD.

Polismyndigheten anförde följande gällande bakgrunden till ingripandet.

Den 18 juli 2007, omkring kl. 17.50, befann sig två civilklädda polismän från länskriminalpolisens ungdomssektion, polisassistenterna BB och EE, i Tantolunden i syfte att beivra narkotikabrottslighet bland ungdomar. Platsen är känd för att i stor utsträckning besökas av missbrukande ungdomar. Polismännen såg AA komma gående ut från parken och tog kontakt med henne. AA uppgav att hon var i parken med sina vänner men lämnat dem för att urinera. Hon uppträdde nervöst, hade svårt att stå still och verkade vilja gå från platsen. Polismännen noterade att hon visade tydliga tecken på narkotikapåverkan i form av glansiga ögon med små pupiller. Hon var även onormalt blek. Till en början svarade AA undvikande på frågor gällande om hon hade narkotika på sig eller inte. Sedan uppgav AA att hon provat narkotika några månader tidigare.

Polismännen bedömde att misstanke förelåg om narkotikabrott genom eget bruk och genom innehav. Förhör hölls på platsen och då uppgav AA bland annat att om hennes urinprov skulle vara positivt så skulle det vara på grund av cannabis.

BB kroppsvisiterade AA då det förelåg fara i dröjsmål. Misstanken om narkotikainnehav visade sig då inte stämma och AA informerades om detta. Gruppchefen tillika förundersökningsledaren FF beslutade, efter att ärendet föredragits för honom per telefon, att kroppsbesiktning genom urinprov alternativt blodprov skulle ske av AA. EE frågade FF om urinprovet kunde tas på platsen eftersom AA vid upprepade tillfällen påtalat att hon var väldigt kissnödig. FF bedömde att det skulle vara minst integritetskränkande för AA att lämna urinprov på plats under de förutsättningar som rådde, men endast om hon själv kände sig bekväm med detta. FF poängterade för EE att detta endast fick ske om AA själv tyckte att det var okey och att hon inte fick känna sig tvingad samt att det i så fall skulle ske på en lämplig plats. Polismännen erbjöd AA att genomföra urinprovet på plats vilket hon accepterade. BB medtog AA till en avskild plats ovanför skyddsrummet vid den östra ingången till parken, 6–7 meter ovanför vägen. Platsen var genom buskar och träd skyddad mot insyn från förbigående på vägen nedanför.

BB uppger i en skrivelse till polismyndigheten att AA:s påstående om att BB eller EE skulle ha sagt ”ser man ut som du och går klädd som du gör så finns det misstankar om narkotikabrott” är helt felaktigt. BB uppger vidare att hela ingripandet gick väldigt lugnt till och att de hade en bra diskussion med AA under tiden. Enligt BB eftersträvar länskriminalpolisens ungdomssektion alltid ett arbetsätt som innebär att de alltid visar respekt för och uppträder trevligt mot de ungdomar som de ingriper mot.

Vad gäller det sätt på vilket kroppsbesiktningen av AA verkställdes anförde polismyndigheten närmare följande.

Av proportionalitetsprincipen (28 kap. 3 a § RB) följer att en kroppsbesiktning bör verkställas på ett sådant sätt att den inte onödigt kränker den som utsätts för åtgärden. Det finns inte något uttryckligt reglerat som anger var någonstans en urinprovstagning får ske. Regeln i 28 kap. 13 § RB om att en kroppsbesiktning av mer väsentlig omfattning ska ske inomhus och i ett avskilt rum bör enligt polismyndighetens uppfattning i normalfallet gälla beträffande urinprovstagning. Polismyndigheten anser dock att urinprovstagning får äga rum på plats utomhus om förutsättningar finns för att provtagningen ska kunna ske utan att den enskildes integritet onödigt kränks. En bedömning om vad som är lämpligt i det enskilda fallet får således avgöra var en kroppsbesiktning genom urinprovstagning ska ske. I det aktuella fallet hade AA godkänt att urinprovstagningen skedde på plats och en insynsskyddad plats valdes 6–7 meter ovanför vägen dit den kvinnliga polismannen förde AA. Mot denna bakgrund anser polismyndigheten att inga fel har begåtts vid urinprovstagningen.

Vidare har polismyndigheten ingen anledning att betvivla de uppgifter BB lämnat angående påståendet om att polismännen kommenterat AA:s utseende i samband

med ingripandet. Därmed anser myndigheten att inga fel har begåtts i den delen heller.

Av yttrandet framgår att länskriminalpolisens uppfattning är att en urinprovstagnning inte kan anses vara en kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning.

Polismyndigheten gjorde sammanfattningsvis den bedömningen att det fanns tillräckliga skäl för misstanken om narkotikabrott och att besluten om kroppsvisitation och kroppsbesiktning hade stöd i lag och att de hade genomförts på ett korrekt sätt.

AA bereddes tillfälle att yttra sig över remissvaret men hördes inte av. I ett beslut den 14 februari 2008 anförde *chefsJO* Melin följande.

Bedömning

Jag vill först nämna att jag inte kan ha någon erinran mot polismännens bedömning att AA var skäligen misstänkt för narkotikabrott (innehav och eget bruk) och därför lät henne genomgå kroppsvisitation och kroppsbesiktning. Vad gäller AA:s påstående om att polismännen yttrat sig på visst sätt om bl.a. hennes klädsel noterar jag att uppgift står mot uppgift och att det inte kan anses vara klarlagt att polismännen uttryckt sig på det sätt som AA påstått. Det är inte heller meningsfullt att utreda den saken vidare.

Den fråga som uppkommit i ärendet är emellertid om det sätt på vilket kroppsbesiktningen kom att verkställas – urinprovstagnning utomhus i ett buskage – är rättsenligt och godtagbart.

Regler om kroppsbesiktning finns i 28 kap. rättegångsbalken (RB). Den som skäligen kan misstänkas för ett brott på vilket fängelse kan följa får kroppsbesiktigas bl.a. för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet. Med kroppsbesiktning avses undersökning av människokroppens yttre och inre samt tagande av prov från människokroppen och undersökning av sådana prov. En kroppsbesiktning får inte utföras så att den undersökte riskerar framtida ohälsa eller skada (12 § jämförd med 11 §).

En straffprocessuell princip som gör sig särskilt starkt gällande vid verkställandet av tvångsmedel är hänsynsprincipen (Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, s. 89). Denna princip regleras primärt i 23 kap. 4 § RB och innebär att en förundersökning skall genomföras på sådant sätt att inte någon i onödan utsätts för brottsmisstanke eller får vidkännas kostnad eller olägenhet. Vid verkställighet av tvångsmedel innebär den bl.a. att diskretion bör iakttas, och beträffande kroppsbesiktning har principen kommit till direkt uttryck i lagtexten genom reglerna i 28 kap. 13 § RB. I bestämmelsen föreskrivs bl.a. att en förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. Verkställs den av någon annan än en läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Kroppsbesiktning av en

kvinnor får inte verkställas eller bevitnas av någon annan än en kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. – Exempel på förfaringssätt som kan strida mot hänsynsprincipen är att sprida onödig uppmärksamhet eller kännedom om ett ingripande och att vålla en person olägenhet i hans eller hennes arbete (jfr JO 1968 s. 174).

Som framgått *skall* alltså, enligt 28 kap. 13 § andra stycket RB, en kroppsbesiktning som är av mera väsentlig omfattning verkställas inomhus och i avskilt rum. Bakgrunden till bestämmelsen är självfallet den att en sådan förrättning är särskilt känslig från integritetssynpunkt. Är då en urinprovstagning att bedöma som en kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning?

Länskriminalpolisen har framfört uppfattningen att så inte kan anses vara fallet medan polismyndigheten å sin sida har gett uttryck för en något mer nyanserad ståndpunkt och anfört att en urinprovstagning i normalfallet skall verkställas inomhus men kan få äga rum utomhus om förutsättningar finns för att provtagningen kan ske utan att den enskildes integritet onödigt kränks.

Det kan emellertid konstateras att i förarbeten och doktrin anses såväl urin- som blodprovstagning vara en förrättning av mera väsentlig omfattning (se SOU 1996:125 s. 74, jfr Gunnel Lindberg, a.a. s. 597). Jag delar uppfattningen att även urinprovstagning är att anse som en förrättning av det slaget. En sådan åtgärd fordrar att den misstänkte i större eller mindre utsträckning tvingas blotta sig. Åtgärden är därför av sådan integritetskränkande karaktär att den måste anses vara av väsentlig omfattning.

Några praktiska hinder mot att tillgodose det krav på avskildhet som lagen ställer kan knappast heller ha förelegat i det nu aktuella fallet. Ingripandet gjordes i en park i centrala Stockholm. Det var alltså inte särskilt långt till närmaste polisstation. Jag inser emellertid att det undantagsvis kan finnas situationer då en kroppsbesiktning av mera väsentlig omfattning av praktiska skäl svårligen låter sig genomföras inomhus men tillfredsställande avskildhet likväl kan åstadkommas. Jag överlämnar därför en kopia av detta beslut till Justitiedepartementet för kännedom.

Polismännen skulle således rätteligen ha tagit med AA till en polisstation för urinprovstagning. Detta gäller även om hon, som polismyndigheten påstått, hade godkänt att provtagningen ägde rum utomhus. Polismännen hade gjort bedömningen att AA var skäligen misstänkt för brott och ville genomföra en kroppsbesiktning för att säkra bevisning om brottet. Under sådana omständigheter är risken särskilt stor att den enskilde, ställd inför polisens önskemål om att genomföra en viss åtgärd, inte upplever sig ha något egentligt val. Av anmälan hit framgår ju att AA uppenbarligen, i vart fall i efterhand, upplevt att situationen var kränkande.

Polismyndigheten förtjänar följaktligen kritik för det sätt på vilket kroppsbesiktningen verkställdes.